

Szerkesztői előszó

Editorial Preface

Az elmúlt egy-két évben a különböző konferenciákon, szakmai rendezvényeken vagy magánjellegű beszélgetések során számos, a Közel-Kelettel foglalkozó kutató panaszkodott nekem arról, hogy a kortárs szakirodalom egy kicsit ellaposodott. A most tíz éve kezdődött „arab tavasz” óta sem sikerült átütő kutatási eredményeket elérni vagy innovatív értelmezési kereteket felállítani. A legtöbb áttekintés kimerül a politikai rendszerek és a regionális rendszer instabilitásának, a hatalmi rend felaprózódásának, a neoautoriter kormányzás elterjedésének vagy éppen a társadalmak töredezettebbé válásának a megfigyelésében és ismertetésében. Kis túlzással kijelenthető, hogy a jelenlegi szakirodalom a térség már megfigyelt jellemzőit csupán fokozza: még instabilabbnak, még kaotikusabbnak, még komplexebbnek írja le az egyébként is köztudottan instabil, kaotikus és komplex régiót.

A probléma természetesen nem (vagy nem csak) a kutatók fantáziaszegénységének tudható be. Az „arab tavasz” utáni közel-keleti rendszer lényege talán éppen az, hogy nem lehet egy nagy narratívát meghatározni és a sokszínű politikai rendszerek, a transznacionális kapcsolatok alakulását vagy a gazdasági-társadalmi folyamatokat arra felfűzni. Ilyen helyzetben nehéz – ha éppen nem lehetetlen – feladat egy általános, rövid, de közérthető képet adni a térségről, ezért a megfigyelők számára csábító a már meglévő értelmezési kereteket felhasználni, s nem valami teljesen újat kitalálni.

Ez így van még akkor is, ha tudják, hogy ez az általános kép félrevezető, elnagyolt és statikus. Hiszen a rendetlenség mellett rend, az instabilitás mellett stabilitás, illetve a stagnálás mellett dinamikus változás is látható a térségben. Az elmúlt tíz év nagyobb konfliktusai – a szíriai, a jemeni és a líbiai háború – még nem zárultak le, de a felszín alatti folyamatok már elkezdték kirajzolni a fegyvernyugvás utáni viszonyokat. A látszólagos állandósága ellenére sok szempontból az iráni, a török vagy éppen az egyiptomi politikai rendszer is változik, még akkor is, ha ez a fejlődés nem lineáris, vagy nem kategorizálható be egyértelműen a stabil vagy az instabil irányba. Az arab államok továbbra sem felelnek meg a vesztfáliai modellnek, de a látszólagos törekenységük ellenére a hatalomgyakorlási képességük bizonyos formális és informális kapcsolatokon keresztül fennmarad, újratermelődik és alkalmazkodik. A közbeszédet domináló etnikai és vallási identitások mellett megjelennek, megerősödnek más típusúak is, a meglévők pedig új tartalommal is bírnak.

A *Külügyi Szemle* aktuális különszáma e folyamatokat igyekszik bemutatni, és ezáltal a közel-keleti tanulmányok jelenlegi dilemmáinak a megoldásához, valamint a térséggel kapcsolatos magyar szakirodalom fejlődéséhez hozzájárulni. A kiadvány szerzői

két nagy témakörben végeztek kutatásokat: az első négy cikkben az arab politikai rendszereknek az elmúlt évtizedben tapasztalt fejlődését igyekeztek általános tendenciákon és esettanulmányokon keresztül megragadni, míg a többiben a régió államai és a térségen kívüli szereplők közti kapcsolatokat vették górcső alá.

A különszám Csicsmann László átfogó munkájával kezdődik, amely a 2019–2020-ban Algériában, Irakban, Libanonban és Szudánban zajló tüntetéshullámokat hasonlítja össze, s végső soron arra keresi a választ, hogy az eseményeket lehet-e (és érdemes-e) „második arab tavaszként” értelmeznünk. Ezt követően Marton Péter az „arab tavasz” első hullámát közegészségügyi szempontból értékeli újra, és ez alapján von le következtetéseket a 2019 végén kezdődött új koronavírus-járványt megelőző időszakra vonatkozóan. A két általánosabb írást két esettanulmány követi: Éva Ádám a tunéziai biztonsági és védelmi szektor reformját vizsgálja meg, Szalai Máté pedig az államvákuum és a hibridizáció jelenségét mutatja be Szíria példáján keresztül.

A második rész szerzői nemzetközi és régióközi szinten igyekeznek azonosítani a térségbeli szereplők kapcsolatrendszerének a változásait. Paragi Beáta és Sasi Rebeka azt járja körül, hogy a nemzetközi segélyszervezetek hogyan tudnak működni a szíriai hadszíntéren, és hogyan jelennek meg a gyakorlatban a humanitárius segélyekkel kapcsolatos elméleti dilemmák. N. Rózsa Erzsébet Irán és a három ázsiai nagyhatalom (Oroszország, Kína és India) kapcsolatrendszerét vizsgálja, amely nemcsak a politikai-gazdasági folyamatokkal áll kölcsönhatásban, de a perzsa állam identitásának a változásával is. Málnássy András tanulmánya Törökország észak-afrikai és kelet-mediterráneumi (azaz a Földközi-tenger keleti medencéjére vonatkozó) stratégiájának keretében értelmezi Ankara líbiai beavatkozását, amely nagy hatást gyakorol a török–európai és a török–orosz kapcsolatokra is. A különszám Marsai Viktor elemzésével végződik, aki a közelkeleti nagyhatalmaknak (elsősorban az öbölállamoknak és Törökországnak) a kelet-afrikai térségben zajló versenyfutását mutatja be, különös tekintettel Szomáliára.

Kötetünk szerzői a saját kutatási eredményeik bemutatásával igyekeztek hozzájárulni a régióbeli változások értelmezéséhez, a legfontosabb tendenciák azonosításához. Az általuk nyújtott áttekintés nem teljes körű, de ez nem is állt szándékunkban. Reméljük, hogy a különszámba összegyűjtött kiváló tanulmányokat az olvasóink is fel tudják majd használni az érdeklődésük kielégítésére, a saját kutatásuk előmozdítására vagy akár csak szórakozásra.

Szalai Máté